

ΜΠΕΣΤ ΣΕΛΕΡ ΤΩΝ NEW YORK TIMES

Το καλύτερο πολιτικό βιβλίο του 2018.

Philadelphia Inquirer

Steven
Levitsky

Daniel
Ziblatt

Πώς
πεθαίνουν
οι
δημοκρατίες

Μετάφραση: Ανδρέας Παππάς

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Περιεχόμενα

Σημείωμα του υπεύθυνου της σειράς	7
Εισαγωγή.....	11
1. Μοιραίες συμμαχίες	25
2. Φρουροί της δημοκρατίας στις Ηνωμένες Πολιτείες.....	56
3. Η μεγάλη ευθύνη των Ρεπουμπλικάνων	85
4. Υποσκάπτοντας τη δημοκρατία.....	110
5. Τα προστατευτικά κιγκλιδώματα της δημοκρατίας.....	147
6. Οι άγραφοι κανόνες της αμερικανικής πολιτικής.....	175
7. Η απαξίωση των θεσμών.....	215
8. Ο Τραμπ και τα προστατευτικά κιγκλιδώματα.....	260
9. Μπορεί να σωθεί η δημοκρατία μας;.....	302
Ευχαριστίες.....	341
Σημειώσεις	343
Ευρετήριο.....	409

Μοιραίες συμμαχίες

Κάποτε ένα άλογο και ένα ελάφι ήταν εχθροί. Το άλογο πήγε τότε σε έναν κυνηγό και του ζήτησε να το βοηθήσει για να εκδικηθεί το ελάφι. Ο κυνηγός συμφώνησε, αλλά είπε: «Αν θέλεις να νικήσεις το ελάφι, θα πρέπει να με αφήσεις να σου περάσω αυτή τη σιδεριά στο στόμα, ώστε να μπορώ να σε οδηγώ με τα χαλινάρια· επίσης, πρέπει να με αφήσεις να σου βάλω αυτή τη σέλα στη ράχη, ώστε να μπορώ να κρατώ σταθερή πορεία ιππεύοντάς σε, όταν θα κυνηγήσουμε το ελάφι». Το άλογο συμφώνησε, κι έτσι ο κυνηγός σύντομα το σέλωσε και του πέρασε τα χαλινάρια. Όταν το άλογο, με τη βοήθεια του κυνηγού, πράγματι έδωσε το μάθημα που ήθελε στο ελάφι, είπε: «Και τώρα, κυνηγέ, βγάλε αυτά τα πράγματα απ' το στόμα και τη ράχη μου». «Όχι τόσο σύντομα, φίλε μου» είπε ο κυνηγός. «Τώρα που σε έχω ζεμένο και σελωμένο, προτιμώ για ένα διάστημα να σε κρατήσω έτσι».

Από τους *Μύθους* του Αισώπου

Στις 30 Οκτωβρίου 1922 ο Μπενίτο Μουσολίνι έφτασε στον σιδηροδρομικό σταθμό της Ρώμης, στις 10:55 π.μ., με το νυχτερινό τρένο από το Μιλάνο, έπειτα από πρόσκληση του βασιλιά της Ιταλίας, προκειμένου να αναλάβει να σχηματίσει κυβέρνηση.¹ Συνοδευόμενος από λίγους σωματοφύλακες, ο Μουσολίνι σταμάτησε πρώτα στο ξενοδοχείο Savoia και από εκεί, φορώντας μαύρο κοστούμι, μαύρο πουκάμισο και μαύρο σκληρό καπέλο, συνέχισε τη θριαμβευτική του διαδρομή προς το Κυρρνάλιο, όπου τον περίμενε ο βασιλιάς Βίκτωρ Εμμανουήλ Γ΄. Στη Ρώμη επικρατούσε σχετική αναταραχή, την οποία τροφοδοτούσαν κάθε είδους φήμες. Στους δρόμους της πόλης περπατούσαν οργανωμένες ομάδες μελανοχιτώνων. Ο Μουσολίνι, πάντα επιρρεπής στις θεατρικές κινήσεις και στις μεγαλοστομίες, μπαίνοντας στο Κυρρνάλιο, περπάτησε στο μαρμάρινο δάπεδο του βασιλικού ενδειατήματος και είπε στον Βίκτορα Εμμανουήλ: «Συγγνώμη, μεγαλειότητα, για την εμφάνισή μου, αλλά έρχομαι κατευθείαν από το πεδίο της μάχης».²

Αυτή ήταν η αρχή της θρυλικής Πορείας προς τη Ρώμη, για την οποία επαίρονταν οι φασίστες και η οποία γιορταζόταν πανηγυρικά από το φασιστικό καθεστώς, ακόμα και με ειδικές εκδηλώσεις στα σχολεία της χώρας. Ο ίδιος ο Μουσολίνι έκανε ό,τι μπορούσε προκειμένου να καλλιεργήσει αυτό τον μύθο. Στον τελευταίο σταθμό πριν το τρένο του φτάσει στην ιταλική πρωτεύουσα, σκέφτηκε μάλιστα να κατέβει και να μπει στην πόλη έφιππος, περιστοιχισμένος από τους σωματοφύλακές του.³ Αν και τελικά αυτό το σχέδιο εγκαταλείφθηκε, ο Μουσολίνι θα προσπαθούσε εν συνεχεία με κάθε τρόπο να καλλιεργήσει τον μύθο ότι η άνοδός του

στην εξουσία ήταν, όπως ο ίδιος έλεγε, «επαναστατική πράξη», με την οποία και εγκαινιάστηκε η φασιστική περίοδος στην Ιταλία.⁴

Η αλήθεια, ωστόσο, ήταν πολύ λιγότερο ένδοξη. Ο κύριος όγκος των μελανοχιτώνων, αρκετοί από τους οποίους ήταν άοπλοι, ταλαιπωρημένοι και νηστικοί, έφτασε στη Ρώμη αφού του είχε δοθεί στον ηγέτη τους η εντολή να σχηματίσει κυβέρνηση. Οι δυναμικές φασιστικές ομάδες αποτελούσαν καθημερινότητα στους δρόμους της Ιταλίας, αλλά αυτό δεν σημαίνει πως τον Μουσολίνι τον έφερε στην εξουσία κάποιου είδους επανάσταση. Αξιοποιώντας την παρουσία του κόμματός του ήδη στο Κοινοβούλιο (έστω με 35 μόνο από τους 535 βουλευτές), τις αντιπαραθέσεις μεταξύ των συστημικών κομμάτων, τον φόβο που προκαλούσε στα αστικά και μικροαστικά στρώματα το ενδεχόμενο κομμουνιστικής επανάστασης, καθώς και τη δυναμική παρουσία 30.000 μελανοχιτώνων οι οποίοι δεν δίσταζαν να καταφύγουν στη βία, ο Μουσολίνι κατάφερε να πείσει τον άτολμο βασιλιά Βίκτορα Εμμανουήλ Γ΄ να του αναθέσει τη διακυβέρνηση της χώρας προκειμένου να θέσει τέλος στη γενική αναταραχή που επικρατούσε.

Με την τάξη να έχει «αποκατασταθεί», με το εργατικό κίνημα να έχει δεχτεί καίριο πλήγμα και με τα νηία της χώρας στα χέρια του Μουσολίνι, οι μετοχές στο ιταλικό χρηματιστήριο άρχισαν να ανεβαίνουν. «Παλαιές караβάνες» του πολιτικού συστήματος, όπως ο Τζοβάνι Τζολίτι και ο Αντόνιο Σαλάντρα, καθώς και αρκετοί φιλελεύθεροι πολιτικοί τηρούσαν ευμενής στάση απέναντι στη νέα κατάσταση πραγμάτων, θεωρώντας ότι θα μπορούσαν να «αξιοποιήσουν» τον Μουσολίνι ή και να «τον φέρουν στα νερά τους». Όμως, όπως και το άλογο στον μύθο

του Αισώπου, αποδείχθηκε ότι, όταν το θέλνσαν, δεν ήταν πια εύκολο να απαλλαγούν από αυτόν.

Με κάποιες παραλλαγές, η ίδια λίγο πολύ ιστορία έχει επαναληφθεί σε διάφορες χώρες και σε διάφορες περιόδους του 20ού αιώνα. Ο Χίτλερ στη Γερμανία του Μεσοπολέμου, ο Ζετούλιου Βάργκας στη Βραζιλία, ο Αλμπέρτο Φουχιμόρι στο Περού, ο Ούγκο Τσάβες στη Βενεζουέλα, όλοι ήρθαν στην εξουσία με εκλογές, έχοντας συμμάχους εκπροσώπους του έως τότε πολιτικού κατεστημένου. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, οι πολιτικές ελίτ πίστευαν ότι η ανάθεση της διακυβέρνησης της χώρας στις «αντισυστημικές» δυνάμεις και στον ηγέτη τους θα οδηγούσε στην «εξημέρωση» και την αφομοίωσή τους, ώστε σύντομα να πάρουν εκείνοι και πάλι στα χέρια τους τα ηνία της χώρας. Ωστόσο, τα σχέδιά τους αποδείχθηκαν μπούμερανγκ: οι υπολογισμοί τους, απόρροια υπερβολικής αυτοπεποίθησης, αλαζονείας αλλά και φόβου για το πολιτικό μέλλον τους, ήταν εσφαλμένοι, κατά κανόνα με μοιραίες συνέπειες ακόμα και για αυτούς που είχαν παραδώσει τα κλειδιά της εξουσίας στον «αντισυστημικό» ηγέτη.

Γιατί έμπειροι πολιτικοί έκαναν –και κάνουν– αυτό το σφάλμα; Ως προς αυτό το ερώτημα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος με τον οποίο ο Χίτλερ ήρθε στην εξουσία τον Ιανουάριο του 1933. Οι προθέσεις του και η επιλογή του υπέρ των δυναμικών μέσων και μεθόδων θα έλεγε κανείς πως είχαν γίνει φανερές ήδη από το 1923, με το λεγόμενο Πραξικόπημα της Μπιραρίας του Μονάχου, όταν προς στιγμής ένοπλες ομάδες Εθνικοσοσιαλιστών και άλλων εθνικιστών απείλησαν να

καταλάβουν την εξουσία στη βαυαρική πρωτεύουσα. Τελικά, το πραξικόπημα αντιμετωπίστηκε αποφασιστικά από τις τοπικές αρχές και ο Χίτλερ καταδικάστηκε σε φυλάκιση αρκετών ετών. Κατά τη διάρκεια της (σύντομης, τελικά) παραμονής του στη φυλακή, έγραψε μάλιστα το γνωστό βιβλίο-ιδεολογικό μανιφέστο του με τίτλο *Ο αγών μου (Mein Kampf)*. Σταδιακά, ωστόσο, ο Χίτλερ προσάρμοσε την τακτική του στις ανάγκες του κοινοβουλευτικού συστήματος, κάνοντας ολόένα και πιο αισθητή την παρουσία του κόμματός του στις εκλογικές αναμετρήσεις. Το πολιτικό σύστημα της Γερμανίας του Μεσοπολέμου βασιζόταν στο σύνταγμα που είχε ψηφιστεί το 1919 στη Βαϊμάρη, στυλοβάτες του οποίου ήταν κυρίως οι Σοσιαλδημοκράτες (SPD), το κόμμα του Κέντρου (Zentrum), που συσπείρωνε τους καθολικούς, και τα μικρότερα κόμματα του ευρύτερου φιλελεύθερου χώρου (DDP, DVP). Ωστόσο, παρά την πρόσκαιρη σταθεροποίηση στα μέσα της δεκαετίας του 1920, το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης το 1929 είχε ως αποτέλεσμα τη ραγδαία αύξηση του αριθμού των ανέργων, καθώς και την ενίσχυση των «αντισυστημικών» δυνάμεων, των δύο άκρων του πολιτικού φάσματος: των Κομμουνιστών (KPD) και των Εθνικοσοσιαλιστών (NSDAP).

Η αδυναμία σχηματισμού ισχυρής και αποτελεσματικής κυβέρνησης είχε ως αποτέλεσμα η Γερμανία να κυβερνάται ουσιαστικά ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1930 με προεδρικά διατάγματα, μέτρο που προβλεπόταν για έκτακτες περιπτώσεις από το σύνταγμα του 1919. Επίσης, ο πρόεδρος Πάουλ φον Χίντενμπουργκ (1925-34), διαθέτοντας εκτός των άλλων και αυξημένο κύρος λόγω του προχωρημένου της ηλικίας του και των στρατιωτικών επιτευγμάτων του κατά τη διάρκεια του

Α΄ Παγκοσμίου πολέμου, διόριζε πλέον τον καγκελάριο της χώρας χωρίς καν αυτός να έχει πάντα την απαραίτητη κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Οι προσπάθειες αυτών των ανίσχυρων διαδοχικών κυβερνήσεων όσο και του προέδρου Χίντενμπουργκ να περιορίσουν τη δυναμική δράση των δύο άκρων, Κομμουνιστών και Ναζί, θα αποδεικνύονταν ανεπαρκείς και εντέλει άκαρπες. Έτσι, ο Χάινριχ Μπρύνινγκ, οικονομολόγος με κύρος και στέλεχος του κόμματος του Κέντρου (αργότερα θα κατέφυγε στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου και θα δίδασκε στο Χάρβαρντ), προσπάθησε χωρίς επιτυχία να ανατάξει τη γερμανική οικονομία. Η παραμονή του Μπρύνινγκ στο αξίωμα του καγκελάριου (1930-32) δεν είχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα, κι έτσι ο Χίντενμπουργκ όρισε καγκελάριο τον Φραντς φον Πάπεν, γόνο παλιάς αριστοκρατικής οικογένειας, και εν συνεχεία, μετά τον Ιούνιο του 1932, τον πρώην υπουργό Άμυνας, στρατηγό Κουρτ φον Σλάιχερ, φίλο αλλά και πολιτικό αντίζηλο του Φον Πάπεν. Ωστόσο, χωρίς κοινοβουλευτική πλειοψηφία, αυτές οι εφήμερες κυβερνήσεις φαινόταν πολύ δύσκολο να βγάλουν τη χώρα από το οικονομικό και πολιτικό αδιέξοδο.

Έτσι, στα τέλη Ιανουαρίου του 1933, ποικίλοι –και συχνά ανταγωνιστικοί μεταξύ τους– συντηρητικοί κύκλοι και εκπρόσωποι του οικονομικού, πολιτικού και στρατιωτικού κατεστημένου συμφώνησαν να αναλάβει καγκελάριος ο Χίτλερ. Μπορεί κατά βάθος όλοι αυτοί να περιφρονούσαν τον ηγέτη των Εθνικοσοσιαλιστών, αλλά γνώριζαν πολύ καλά πως είχε διόλου ευκαταφρόνητη μαζική υποστήριξη. Και κυρίως, βέβαια, πίστευαν ότι θα μπορούσαν να τον ελέγχουν.

Στις 30 Ιανουαρίου 1933 ο Φον Πάπεν, ένας από τους

εγκέφαλος αυτού του σχεδίου, προσπάθησε να κάμψει και τις τελευταίες αντιστάσεις για το πρόσωπο και τον ρόλο του Χίτλερ, καθησυχάζοντας τους συνομιλητές του: «Θα τον χρησιμοποιήσουμε. [...] Σε δύο μήνες από τώρα θα τον έχουμε σπρώξει τόσο στη γωνία, ώστε θα ασφυκτιά». ⁵ Πιο εσφαλμένη εκτίμηση της κατάστασης που έμελλε να διαμορφωθεί θα ήταν δύσκολο να υπάρξει.

Τα παραδείγματα της Ιταλίας και της Γερμανίας φωτίζουν αρκετά καλά τον τρόπο με τον οποίο συχνά επίδοξοι δικτάτορες έρχονται στην εξουσία με τη βοήθεια «μοιραίων συμμαχιών». ⁶ Σε κάθε δημοκρατική χώρα οι προκλήσεις που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι πολιτικοί ηγέτες είναι πολλές και σοβαρές: Οικονομική κρίση, αυξημένη λαϊκή δυσαρέσκεια, εκλογική παρακμή παραδοσιακών πολιτικών κομμάτων και παρατάξεων είναι μερικές μόνο από αυτές. Στο μέτρο που εμφανίζεται κάποιος χαρισματικός «αντισυστημικός» ηγέτης, ο οποίος γίνεται ολόένα και πιο δημοφιλής καταγγέλλοντας, μεταξύ άλλων, το υφιστάμενο πολιτικό πλαίσιο και σύστημα, είναι πολύ πιθανό κάποιοι εκπρόσωποι της πολιτικής ελίτ, που νιώθουν το έδαφος να τρίζει κάτω από τα πόδια τους, να προσπαθήσουν να «προσεταιριστούν» τις αντισυστημικές δυνάμεις και τον ηγέτη τους. Μάλιστα, υπάρχουν περιπτώσεις που κάποιοι από τους εκπροσώπους της πολιτικής ελίτ έσπευσαν να αγκαλιάσουν τον «αντισυστημικό» ηγέτη, πριν προλάβουν και κάνουν κάτι αντίστοιχο οι ανταγωνιστές τους, φιλοδοξώντας βέβαια πάντα «να τον φέρουν στα νερά τους».

Συχνά, βέβαια, αυτή η κυνική συναλλαγή αποβαίνει εις

όφελος των «αντισυστημικών» ηγετών, οι οποίοι αποκτούν έτσι το κύρος και την αξιοπιστία που έχουν ανάγκη ώστε να διεκδικήσουν με ευνοϊκούς για αυτούς όρους την εξουσία. Στις αρχές της δεκαετίας του 1920 στην Ιταλία η παλαιά φιλελεύθερη τάξη πραγμάτων έτριξε επικίνδυνα, εν μέσω γενικευμένης αμφισβήτησής της τόσο από τα αριστερά όσο και από τα δεξιά. Ο Τζολίτι, για πέμπτη φορά πρωθυπουργός στη μακρά σταδιοδρομία του, βλέποντας την αδυναμία του υπάρχοντος Κοινοβουλίου να στηρίξει μια ισχυρή και βιώσιμη κυβέρνηση, παρά την αντίθετη γνώμη αρκετών συμβούλων του, προκήρυξε πρόωρες εκλογές για τον Μάιο του 1921. Προσπαθώντας να ελέγξει αλλά και να «ξεδοντιάσει» το ανερχόμενο φασιστικό κίνημα, ο ηλικιωμένος Τζολίτι πρότεινε στον Μουσολίνι να συμμετάσχει σε έναν συνασπισμό όλων των «αστικών κομμάτων», μαζί με τους εθνικιστές και τους φιλελεύθερους.⁷ Το σχήμα αυτό κάθε άλλο παρά επιτυχία είχε στις εκλογές: Πήρε λιγότερο από το 20% των ψήφων και ο Τζολίτι υποχρεώθηκε να παραιτηθεί. Κατά τα άλλα όμως, ωφελημένος της υπόθεσης αποδείχθηκε ο Μουσολίνι, ο οποίος απέκτησε όλα εκείνα τα πιστοποιητικά κύρους και νομιμότητας που είχε ανάγκη, ώστε το κίνημά του να πάψει να αντιμετωπίζεται ως περιθωριακό και με βίαια χαρακτηριστικά, και επομένως να θεωρείται ικανός να αναλάβει τη διακυβέρνηση της χώρας.

Αυτού του είδους οι «μοιραίες συμμαχίες» δεν υπήρξαν, τελικά, φαινόμενο που παρατηρήθηκε μόνο στην Ευρώπη του Μεσοπολέμου. Ο ρόλος τους αποδείχθηκε κρίσιμος και σε περιπτώσεις όπως αυτή του Ούγκο Τσάβες. Η Βενεζουέλα ήταν υπερήφανη για το ότι από το 1958 και έπειτα είχε γνωρίσει μόνο δημοκρατικές κυβερνήσεις, χωρίς δικτατορικές εκτροπές

και «παρενθέσεις». Ο Τσάβες, αξιωματικός του στρατού ο οποίος είχε ηγηθεί το 1992 αποτυχημένου στρατιωτικού πραξικοπήματος, βοηθήθηκε σαφώς στην πορεία του προς την εξουσία από έναν κατεξοχήν εκπρόσωπο της πολιτικής ελίτ: τον Ραφαέλ Καλδέρα, έναν από τους θεμελιωτές της δημοκρατίας στη Βενεζουέλα, πρόεδρο της χώρας το 1969-74 και πάλι το 1994-99.

Στην πολιτική ζωή της χώρας δέσποζαν παραδοσιακά δύο κόμματα: η κεντροαριστερή Δημοκρατική Δράση και το κεντροδεξιό Χριστιανοκοινωνικό Κόμμα (COPEI) του Καλδέρα. Τα δύο αυτά κόμματα εναλλάσσονταν ομαλά στην εξουσία επί περίπου τριάντα χρόνια. Έτσι, κατά τη δεκαετία του 1970, η Βενεζουέλα θεωρούνταν υπόδειγμα δημοκρατικής χώρας σε μια περιοχή όπου τα πραξικοπήματα και οι στρατιωτικές δικτατορίες αποτελούσαν μάλιστα. Ωστόσο, η πτώση των τιμών του πετρελαίου κατά τη δεκαετία του 1980 βύθισε τη χώρα σε παρατεταμένη κρίση, η οποία είχε ως αποτέλεσμα οικονομική δυσπραγία για μεγάλο τμήμα του πληθυσμού. Όπως ήταν επόμενο, η δυσπραγία έφερε τη λαϊκή δυσαρέσκεια, με αποκορύφωμα τις μαζικές διαδηλώσεις του Φεβρουαρίου του 1989. Τρία χρόνια αργότερα, τον Φεβρουάριο του 1992, μια ομάδα αξιωματικών του στρατού στασίασε κατά του προέδρου Κάρλος Αντρές Πέρες. Οι αξιωματικοί, με επικεφαλής τον Ούγκο Τσάβες, αποκαλούσαν το κίνημά τους «μπολιβαριανό», από το όνομα του Σιμόν Μπολίβαρ, ελευθερωτή μεγάλου μέρους της νοτιοαμερικανικής υποηπείρου. Το πραξικόπημα απέτυχε. Ωστόσο, όταν ο υπό κρίση Τσάβες εμφανίστηκε στην τηλεόραση για να πει στους υποστηρικτές του να καταθέσουν τα όπλα (προσθέτοντας ότι οι στόχοι τους δεν είχαν εκπληρωθεί «προς το παρόν»), από πολλούς κατοίκους της χώρας, και κυρίως από

τους οικονομικά πιο ανίσχυρους, θεωρήθηκε ήρωας. Έπειτα και από ένα δεύτερο αποτυχημένο πραξικόπημα, τον Νοέμβριο του 1992, ο Τσάβες, από τη φυλακή, αποφάσισε να αλλάξει γραμμή πλεύσης και στο εξής να προσπαθήσει να έρθει στην εξουσία μέσω εκλογών. Σε αυτή τη νέα του πορεία είχε ανάγκη από βοήθεια.

Μολονότι ο πρώην πρόεδρος Καλδέρα ήταν ήδη πολλά χρόνια στον πολιτικό στίβο και αντιμετωπιζόταν από όλους με σεβασμό, το 1992 το άστρο του είχε αρχίσει να δύει. Πριν από τέσσερα χρόνια δεν είχε καν καταφέρει να χριστεί από το κόμμα του υποψήφιος για την προεδρία της χώρας. Ωστόσο, ο εβδομνηταεξάχρονος Καλδέρα δεν είχε πάψει να έχει πολιτικές φιλοδοξίες. Έτσι, το βράδυ του πρώτου πραξικοπήματος του Τσάβες ο πρώην πρόεδρος και τότε γερούσιαστής δεν δίστασε, σε μια έκτακτη σύνοδο του Κογκρέσου, να πάρει το μέρος των κινηματιών, λέγοντας:

Είναι δύσκολο να ζητάς από τους πολίτες να θυσιάσουν για την ελευθερία και τη δημοκρατία όταν εκείνοι θεωρούν πως η ελευθερία και η δημοκρατία δεν είναι ικανές να τους θρέψουν, να ανακόψουν τις αστρονομικές ανατιμήσεις στα βασικά για την επιβίωσή τους αγαθά, να θέσουν τέρμα στην πληγή της διαφθοράς, η οποία, κατά κοινή ομολογία, κατατρώει όλο και περισσότερο, κάθε μέρα που περνάει, τις σάρκες της χώρας μας και των θεσμών της.⁸

Αυτή η απροσδόκητη παρέμβαση του Καλδέρα τού επέτρε-

ψε να αναγεννηθεί πολιτικά και να επανέλθει πανηγυρικά στο προσκήνιο. Έχοντας ανοίξει διαύλους επικοινωνίας με τον Τσάβες και τους υποστηρικτές του, κατάφερε έτσι να επανεκλεγεί πρόεδρος.

Η άτυπη προσέγγιση και συμμαχία μεταξύ Καλδέρα και Τσάβες βοήθησε, προφανώς, σημαντικά τον Καλδέρα στις προεδρικές εκλογές· παράλληλα ωστόσο ενίσχυσε την αξιοπιστία και το κύρος του Τσάβες, ο οποίος πολύ πρόσφατα είχε επιχειρήσει, μαζί με τους άλλους πραξικοπηματίες, να καταλύσει τη δημοκρατία στη χώρα του. Με άλλα λόγια, αντί να αποκρούει δημοσίως και κατηγορηματικά τους κινηματίες, επισείοντας τον κίνδυνο που αυτοί αποτελούσαν για τη δημοκρατία, ο πρώην πρόεδρος Καλδέρα εξέφρασε τη συμπάθειά του για αυτούς και άνοιξε τον δρόμο για την παρουσία τους στην πολιτική σκηνή της χώρας.

Παράλληλα, ο Καλδέρα άνοιξε ακόμα πιο διάπλατα τον δρόμο του Τσάβες προς το προεδρικό μέγαρο, καταφέροντας θανάσιμο πλήγμα στον έως τότε δικομματισμό που κυριαρχούσε στην πολιτική ζωή της Βενεζουέλας. Με μια θεαματική κίνηση εγκατέλειψε το COPEI, το κόμμα που είχε ιδρύσει πριν από πολλά χρόνια, και διεκδίκησε την προεδρία ως ανεξάρτητος υποψήφιος. Βέβαια, τα δύο κόμματα, η Δημοκρατική Δράση και το COPEI, αντιμετώπιζαν ήδη σοβαρή κρίση, αλλά η κίνηση του Καλδέρα και η αντισυστημική προεκλογική του εκστρατεία θα αποδεικνύονταν μοιραίες για το μέλλον τους.⁹ Έτσι, οι προεδρικές εκλογές του 1993, τις οποίες θα κερδίσει ο Καλδέρα, θα σηματοδοτήσουν και την κατάρρευση των δύο παραδοσιακών κομμάτων, ανοίγοντας τον δρόμο για άλλες, «αντισυστημικές» δυνάμεις. Πέντε χρόνια αργότερα θα σημάνει η ώρα του Τσάβες.

Και όμως, το 1993 ο Τσάβες ήταν στριμωγμένος άσχημα, όντας προφυλακισμένος με την κατηγορία της εσχάτης προδοσίας. Το 1994 ωστόσο ο νεοεκλεγμένος πρόεδρος Καλδέρα απέσυρε όλες τις κατηγορίες εναντίον του και τον αποφυλάκισε. Την ημέρα που ο Τσάβες έβγαине από τη φυλακή ένας ρεπόρτερ τον ρώτησε: «Και τώρα τι;», για να λάβει την απάντηση «Και τώρα η εξουσία». ¹⁰ Η αποφυλάκισή του έγινε δεκτή θετικά από τον λαό, αφού άλλωστε ήταν προεκλογική υπόσχεση του Καλδέρα. Όπως και οι περισσότεροι εκπρόσωποι της πολιτικής ελίτ της χώρας, ο Καλδέρα θεωρούσε τον Τσάβες διάττοντα αστέρα, του οποίου πιθανότητα η λάμψη θα είχε σβήσει έως τις επόμενες προεδρικές εκλογές. ¹¹ Όμως, απαλλάσσοντάς τον ουσιαστικά από όλες τις κατηγορίες, χωρίς καν πρώτα να καταδικαστεί και εν συνεχεία να του απονεμίει χάρη ή να τον αμνηστεύσει, ο Καλδέρα επέτρεψε στον Τσάβες να εξελιχθεί, από τη μια μέρα στην άλλη, από υπόδικος πραξικοπηματίας σε εν αναμονή προεδρικός υποψήφιος. ¹² Στις 6 Δεκεμβρίου 1998 ο Τσάβες θα εκλεγεί πρόεδρος, νικώντας κατά κράτος τον υποστηριζόμενο από εκπροσώπους της παλαιάς τάξης πραγμάτων αντίπαλό του. Την ημέρα της ορκωμοσίας του Τσάβες, ο Καλδέρα ούτε καν είχε τον συνήθη ρόλο που επιφυλασσόταν στον απερχόμενο πρόεδρο· αρκέστηκε απλώς να παρακολουθεί κατ'ήφης την τελετή από μια άκρη της αίθουσας. ¹³

Παρά τις αδιαμφισβήτητες διαφορές που παρουσιάζει η πορεία προς την εξουσία των Μουσολίνι, Χίτλερ και Τσάβες, υπάρχουν οπωσδήποτε και κάποιες εντυπωσιακές ομοιότητες. Και οι τρεις όχι μόνο άρχισαν την καριέρα τους ως «αντισυστημικοί» θορυβοποιοί και οπαδοί των δυναμικών λύσεων, αλλά την πόρτα προς την εξουσία και των τριών την άνοιξαν,

άμεσα (Μουσολίνι, Χίτλερ) ή έμμεσα (Τσάβες), και παρά τις ανησυχητικές ενδείξεις που υπήρχαν ως προς τις προθέσεις τους, δυνάμεις ή προσωπικότητες που πρωταγωνιστούσαν μέχρι εκείνη τη στιγμή στην πολιτική σκηνή.

Συνήθως η απροθυμία των έως τότε ηγεσιών να αναλάβουν τις πολιτικές ευθύνες που τους αναλογούν αποτελεί το πρώτο βήμα για την κατάλυση της δημοκρατίας και την εγκαθίδρυση αυταρχικών καθεστώτων. Αρκετά χρόνια μετά τη νίκη του Τσάβες στις προεδρικές εκλογές του 1998, ο Ραφαέλ Καλδέρα, μιλώντας για τα λάθη που του καταλόγιζαν, έλεγε: «Κανένας μας δεν πίστευε ότι ο κ. Τσάβες θα είχε ποτέ την παραμικρή πιθανότητα να εκλεγεί πρόεδρος». ¹⁴ Όπως άλλωστε και, μία μόλις μέρα αφότου ο Χίτλερ ανέλαβε καγκελάριος, ένας από τους συντηρητικούς πολιτικούς που είχαν συμβάλει στην άνοδό του στην εξουσία ομολογούσε: «Μόλις διέπραξα τη μεγαλύτερη ανοησία της ζωής μου· συμμάχησα με τον μεγαλύτερο δημαγωγό που γνώρισε ποτέ η ανθρωπότητα». ¹⁵

Δεν έπεσαν όλες οι δημοκρατίες σε αυτή την παγίδα. Για παράδειγμα, χώρες όπως το Βέλγιο, η Μεγάλη Βρετανία, η Κόστα Ρίκα ή η Φινλανδία αντιμετώπισαν ανάλογη απειλή από δημαγωγούς, αλλά κατάφεραν να τους κρατήσουν μακριά από την εξουσία. Πώς; Μια βολική απάντηση θα ήταν επειδή σε αυτές τις χώρες οι ψηφοφόροι έδειξαν μεγαλύτερη ωριμότητα. Ίσως, πράγματι, οι Βέλγοι ή οι Κοσταρικανοί να είναι πιο δημοκράτες απ' ό,τι οι Γερμανοί ή οι Ιταλοί. Στο κάτω κάτω, μας αρέσει να πιστεύουμε ότι η μοίρα μιας χώρας βρίσκεται στα χέρια του λαού της. Αν οι πολίτες εμφορούνται από δημοκρατικές αντι-

λήψεις, η δημοκρατία είναι ασφαλής· αν, πάλι, οι πολίτες μιας χώρας «τείνουν ευήκοον ους» στα αυταρχικά κηρύγματα, αργά ή γρήγορα οι δημοκρατικοί θεσμοί θα αντιμετωπίσουν προβλήματα.

Δυστυχώς, τα πράγματα δεν είναι έτσι. Πρόκειται για υπερεκτίμηση, κατά κάποιον τρόπο, της δυνατότητας του λαού να καθορίζει το είδος της κυβέρνησης που θα έχει μια χώρα. Δύσκολα θα μπορούσε να γίνει λόγος για μαζική ροπή προς τον αυταρχισμό στη Γερμανία και την Ιταλία της δεκαετίας του 1920. Πριν οι Ναζί ή οι Φασίστες πάρουν την εξουσία, λιγότερο από το 2% των Γερμανών ή των Ιταλών ήταν μέλη του Εθνικοσοσιαλιστικού ή του Φασιστικού Κόμματος αντιστοίχως. Επίσης, ούτε το ένα ούτε το άλλο κόμμα πλησίασε ποτέ την απόλυτη πλειοψηφία σε ελεύθερες εκλογές. Μάλιστα, θα μπορούσε να πει κανείς πως η πλειοψηφία του εκλογικού σώματος ήταν σαφώς κατά του Χίτλερ ή του Μουσολίνι πριν αυτοί αναλάβουν τη διακυβέρνηση των χωρών τους με τη βοήθεια συστημικών πολιτικών και κέντρων εξουσίας, που εθελουφλούσαν ή αδυνατούσαν να αντιληφθούν τις αληθινές προθέσεις τους, και επομένως να τους αντιμετωπίσουν ανάλογα.

Ο Τσάβες, από την άλλη, κέρδισε την πλειοψηφία στις προεδρικές εκλογές του 1998, αλλά είναι πολύ αμφίβολο αν ψηφίστηκε επειδή οι πολίτες της Βενεζουέλας αναζητούσαν έναν «ισχυρό άνδρα». Σύμφωνα με έρευνα του *Latinobarómetro* το 1998, το 60% των κατοίκων της Βενεζουέλας συμφωνούσε με την άποψη ότι «η δημοκρατία είναι και παραμένει το καλύτερο πολίτευμα» και μόνο το 25% συμφωνούσε ότι «κάτω από ορισμένες συνθήκες, μια αυταρχική κυβέρνηση μπορεί να είναι καλύτερη από μια δημοκρατική». Το αντίστοιχο

ποσοστό υπέρ της πρώτης άποψης στη Χιλή, χώρα που έχει από το 1988 δημοκρατικά εκλεγμένες κυβερνήσεις, ήταν χαμηλότερο (53%).¹⁶

Δημαγωγοί υπάρχουν σε όλες τις χώρες. Μάλιστα, αρκετοί από αυτούς καταφέρνουν πράγματι να αγγίξουν κάποια ευαίσθητη χορδή του λαού. Ωστόσο, σε αρκετές δημοκρατίες η πολιτική ηγεσία διαβάζει εγκαίρως τα ανησυχητικά μηνύματα και φροντίζει να κρατήσει τους δημαγωγούς στις παρυφές της πολιτικής ζωής, μακριά από τα κέντρα εξουσίας, κάνοντας κάθε δυνατή προσπάθεια να αποκαλύψει τις πραγματικές προθέσεις των εχθρών της δημοκρατίας και να τους απομονώσει πολιτικά. Ασφαλώς, ο βαθμός απήχησης των «αντισυστημικών» δημαγωγών είναι κρίσιμος παράγοντας. Ακόμα πιο κρίσιμο όμως είναι οι πολιτικές ελίτ, και ιδιαίτερα τα δημοκρατικά κόμματα, να απομονώνουν τους εχθρούς της δημοκρατίας. Με λίγα λόγια, τα πολιτικά κόμματα πρέπει να λειτουργούν ως άγρυπνοι φύλακες του δημοκρατικού πολιτεύματος και των θεσμών του.

Για να μπορείς να απομονώσεις όσους επιβουλεύονται τη δημοκρατία, πρέπει πρώτα να εντοπίσεις ποιοι είναι αυτοί. Δυστυχώς, δεν υπάρχει κάποιο σύστημα ή μηχανισμός αυτόματης ειδοποίησης. Υπάρχουν, ωστόσο, θιασώτες των αυταρχικών λύσεων που μπορεί να εντοπιστούν πριν φτάσουν να πάρουν την εξουσία. Αρκεί να διαβάσει κανείς προσεκτικά τον φάκελό τους: Ο Χίτλερ είχε επιχειρήσει ένα ανεπιτυχές πραξικόπημα το 1923, ο Τσάβες είχε προσπαθήσει μαζί με άλλους στρατιωτικούς να ανατρέψει τη νόμιμη εκλεγμένη κυβέρνηση της χώ-

ρας του, οι μελανοχίτωνες του Μουσολίνι έκαναν επίδειξη δύναμης και πρωταγωνιστούσαν σε βίαια επεισόδια ήδη πριν από το 1922, ενώ και στην Αργεντινή ο Περόν, δύομισι χρόνια πριν θέσει υποψηφιότητα για την προεδρία της χώρας και εκλεγεί το 1946, είχε συμμετάσχει στο πραξικόπημα που έφερε τους στρατιωτικούς στην εξουσία.

Όμως, οι αυταρχικές τάσεις ενός πολιτικού δεν είναι πάντοτε ορατές πριν από την άνοδό του στην εξουσία. Υπάρχουν αυταρχικοί ηγέτες που στα πρώτα τους βήματα υπήρξαν πιστοί στις δημοκρατικές αρχές και στη δημοκρατία. Στην Ουγγαρία, λόγου χάριν, ο Βίκτορ Όρμπαν και το κόμμα του, το Fidesz, εμφανίστηκαν στον πολιτικό στίβο στα τέλη της δεκαετίας του 1980 ως φιλελεύθεροι. Μάλιστα, κατά την πρώτη θητεία του ως πρωθυπουργού, την περίοδο 1998-2002, ο Όρμπαν κυβέρνησε με πλήρη σεβασμό στους δημοκρατικούς θεσμούς. Θα έλεγε κανείς ότι η μεταστροφή του, η μετατόπισή του προς τον αυταρχισμό από το 2010 και έπειτα, αποτέλεσε σχετική έκπληξη.

Πώς μπορούμε, λοιπόν, να ανιχνεύσουμε και να εντοπίσουμε τις αυταρχικές τάσεις σε πολιτικούς που δεν βαρύνονται με προηγούμενη αντιδημοκρατική στάση και συμπεριφορά; Ως προς αυτό μπορεί να αποδειχθεί χρήσιμο να συμβουλευτούμε έναν επιφανή πολιτικό επιστήμονα όπως ο Juan Linz. Γεννημένος στη Γερμανία της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης και μεγαλωμένος ενώ μαινόταν ο Ισπανικός Εμφύλιος πόλεμος, ο Linz γνώρισε από πρώτο χέρι τις περιπέτειες της δημοκρατίας και τους κινδύνους που την απειλούν. Ως καθηγητής στο Γέιλ αφιέρωσε μεγάλο μέρος των μελετών του και των παραδόσεών του στην προσπάθεια να καταλάβει «πώς και γιατί πεθαίνουν

οι δημοκρατίες». Πολλά από τα συμπεράσματά του τα έχει περιλάβει στο σχετικά ολιγοσέλιδο αλλά σημαντικό βιβλίο του με τίτλο *The Breakdown of Democratic Regimes* (Η κατάρρευση των δημοκρατικών καθεστώτων). Δημοσιευμένο το 1978, το βιβλίο του Linz δίνει ιδιαίτερη έμφαση στον ρόλο των πολιτικών, δείχνοντας πως η στάση που θα τηρήσουν μπορεί να ενισχύσει τη δημοκρατία, αλλά και να τη θέσει σε κίνδυνο. Επίσης, ο Linz πρότεινε –χωρίς ωστόσο να αναπτύξει περαιτέρω την ιδέα του– ένα είδος «τεστ του ηλιιοτροπίου», ικανό να εντοπίζει τους πολιτικούς με αντιδημοκρατικές τάσεις.¹⁷

Βασισμένοι στο έργο του Linz, έχουμε εντοπίσει τέσσερις ενδείξεις που μας επιτρέπουν να ανιχνεύσουμε ενδεχόμενες αυταρχικές προθέσεις σε έναν πολιτικό, ικανές να μας κάνουν να ανησυχούμε, αλλά και να μας θέσουν σε επιφυλακή:¹⁸

α. Απορρίπτει, λεκτικά ή/και έμπρακτα, τους κανόνες του «δημοκρατικού παιχνιδιού».

β. Αρνείται ότι οι πολιτικοί του αντίπαλοι είναι ισότιμοι παίκτες, τους οποίους οφείλει να σέβεται.

γ. Ανέχεται ή ενθαρρύνει πράξεις βίας.

δ. Δείχνει τάσεις να περιορίσει την ελευθερία έκφρασης των αντιπάλων του, αλλά και των μέσων μαζικής ενημέρωσης.

Στον Πίνακα 1, που ακολουθεί, υπάρχουν περισσότερα στοιχεία για τον τρόπο με τον οποίο μπορούν να αξιοποιηθούν αυτές οι τέσσερις ενδείξεις.

Έστω και ένα από αυτά τα κριτήρια να ισχύει για κάποιον πολιτικό, καλό θα είναι να ανησυχούμε. Υπάρχουν πολιτικοί των οποίων οι αυταρχικές τάσεις είναι εφικτό να ανιχνευτούν με τη βοήθεια ενός τέτοιου τεστ. Συχνά σε αυτή την κατηγορία ανήκουν οι λαϊκιστές δημαγωγοί, οι οποίοι εμφανίζονται σαν

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Τέσσερις ενδείξεις αυταρχικών τάσεων

<p>1. Απόρριψη των κανόνων του «δημοκρατικού παιχνιδιού» ή σχετική έλλειψη σεβασμού προς αυτούς</p>	<p>Απορρίπτουν το σύνταγμα ή εκφράζουν την πρόθεση να το παραβιάσουν; Κάνουν λόγο για «υπερβολές της δημοκρατίας» και προτείνουν μέτρα όπως είναι η αναβολή των εκλογών, η αναστολή ορισμένων διατάξεων του συντάγματος, η απαγόρευση φορέων και οργανώσεων, οι περιορισμοί στην άσκηση των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων;</p> <p>Υποστηρίζουν αντισυνταγματικές οδούς για την αλλαγή της κυβέρνησης, όπως είναι τα στρατιωτικά ή άλλα πραξικοπήματα, η επαναστατική βία, οι μαζικές κινητοποιήσεις και διαδηλώσεις με σκοπό τον εξαναγκασμό της κυβέρνησης σε παραίτηση;</p> <p>Προσπαθούν να υποσκάψουν το κύρος και τη νομιμότητα των εκλογών, αρνούμενοι, λόγου χάριν, την αξιοπιστία των αποτελεσμάτων;</p>
<p>2. Άρνηση αποδοχής των πολιτικών αντιπάλων ως ισότιμων «παικτών»</p>	<p>Χαρακτηρίζουν τους αντιπάλους τους «ανατρεπτικούς» ή εχθρούς της υφιστάμενης συνταγματικής τάξης πραγμάτων;</p> <p>Ισχυρίζονται ότι οι αντίπαλοί τους απειλούν την εθνική ασφάλεια ή τον τρόπο ζωής των πολιτών;</p> <p>Χαρακτηρίζουν αβάσιμα τους πολιτικούς τους αντιπάλους «υπόλογους στη δικαιοσύνη», οι οποίοι, λόγω υπαρκτών ή δυνητικών έκνομων δραστηριοτήτων τους, δεν δικαιούνται να μετέχουν ισότιμα στον πολιτικό στίβο;</p> <p>Χαρακτηρίζουν αβάσιμα τους πολιτικούς τους αντιπάλους «πράκτορες ξένων δυνάμεων», συνήθως εχθρικών, για λογαριασμό των οποίων υποτίθεται ότι δρουν;</p>

<p>3. Ανοχή σε πράξεις βίας ή και ενθάρρυνσή τους</p>	<p>Έχουν σχέσεις με ένοπλες ομάδες, παραστρατιωτικές δυνάμεις, ομάδες ανταρτών ή «ιδιωτικούς στρατούς» που επιδίδονται σε παράνομες πράξεις βίας;</p> <p>Έχουν οι ίδιοι ή φιλικές προς αυτούς δυνάμεις υποκινήσει ή ενθαρρύνει ομαδικές επιθέσεις κατά αντιπάλων;</p> <p>Έχουν εμμέσως υιοθετήσει πράξεις βίας στις οποίες επιδίδονται υποστηρικτές τους, αρνούμενοι να τις καταδικάσουν απερίφραστα και να δεχτούν ότι οι υπαίτιοι πρέπει να τιμωρηθούν;</p> <p>Έχουν εκθειάσει ή έστω έχουν αρνηθεί να καταδικάσουν πράξεις πολιτικής βίας που έγιναν είτε κατά το παρελθόν είτε σε άλλες χώρες;</p>
<p>4. Ετοιμότητα στον περιορισμό της ελευθερίας έκφρασης των αντιπάλων, αλλά και των μη φιλικών μέσων μαζικής ενημέρωσης</p>	<p>Έχουν υποστηρίξει νομοθετικές πρωτοβουλίες ή πολιτικές αποφάσεις που επιβάλλουν περιορισμούς στην άσκηση των ατομικών και πολιτικών ελευθεριών, και ειδικότερα στο δικαίωμα της έκφρασης και της άσκησης κριτικής στην κυβέρνηση;</p> <p>Έχουν απειλήσει με ποινικές ή άλλες διώξεις όσους ασκούν κριτική στα πεπραγμένα τους, είτε πρόκειται για κόμματα είτε για κοινωνικές οργανώσεις είτε για μέσα μαζικής ενημέρωσης;</p> <p>Έχουν εκθειάσει κατασταλτικά μέτρα άλλων κυβερνήσεων, είτε κατά το παρελθόν είτε σε άλλες χώρες;</p>

αντίπαλοι των «ελίτ» και του «κατεστημένου», σαν αυθεντικοί εκπρόσωποι του «λαού», σαν πολέμιοι της διαφθοράς και των «κλειστών κυκλωμάτων εξουσίας». Επίσης, οι λαϊκιστές συχνά επιτίθενται στα κόμματα που κυβερνούν, χαρακτηρίζοντάς τα «αντιδημοκρατικά» ή ακόμα και «αντιπατριωτικά». Απευθύνονται στους ψηφοφόρους υποστηρίζοντας ότι το υπάρχον πολιτικό σύστημα δεν είναι στην ουσία δημοκρατικό, αφού έχει διαφθαρεί, νοθευτεί ή και αλωθεί από την ελίτ που κυβερνά. Παράλληλα, υπόσχονται να συντρίψουν αυτή την ελίτ και να «επιστρέψουν» την εξουσία στον λαό. Όλα αυτά δεν θα πρέπει να αντιμετωπίζονται επιπόλαια. Όταν οι λαϊκιστές κερδίσουν τις εκλογές, δεν διστάζουν να στραφούν κατά των δημοκρατικών θεσμών. Έτσι, στη Λατινική Αμερική, και ειδικότερα στη Βολιβία, στον Ισημερινό, στο Περού και στη Βενεζουέλα, μεταξύ 1990 και 2012 εκλέχθηκαν δεκαπέντε πρόεδροι. Πέντε από αυτούς (Αλμπέρτο Φουχιμόρι, Ούγκο Τσάβες, Έβο Μοράλες, Λούσιο Γκουτιέρρες, Ραφαέλ Κορέα) ήταν «αντισυστημικοί» λαϊκιστές, η διακυβέρνηση των οποίων είχε τελικά ως αποτέλεσμα την εξασθένηση των δημοκρατικών θεσμών.¹⁹

Δεν είναι πάντα εύκολο να κρατηθούν εκτός εξουσίας οι επιρρεπείς στον αυταρχισμό πολιτικοί. Ας μην ξεχνάμε ότι οι δημοκρατίες δεν θέτουν κόμματα εκτός νόμου, ούτε αποκλείουν όποιον επιθυμεί να είναι υποψήφιος για οποιοδήποτε αξίωμα. Ούτε εμείς, προφανώς, υποστηρίζουμε ότι η προσφυγή σε τέτοιου είδους μέτρα αποτελεί λύση. Την κύρια ευθύνη για την αποφυγή δυσάρεστων εξελίξεων και εκπλήξεων σε μια δημοκρατική χώρα την έχουν τα πολιτικά κόμματα και οι πολιτικοί ηγέτες, υποχρέωση των οποίων είναι, μεταξύ άλλων, να λει-

τουργούν ως άγρυπνοι φρουροί των δημοκρατικών θεσμών και ελευθεριών.

Η πολιτική επιστήμονας Nancy Bermeo δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην υποχρέωση των λεγόμενων συστημικών κομμάτων ή κομμάτων του δημοκρατικού τόξου να κρατάνε τις απαραίτητες αποστάσεις από τα κάθε είδους «αντισυστημικά» κόμματα, μη διστάζοντας ακόμα και να τα απομονώνουν πολιτικά.²⁰ Υπάρχουν διάφοροι τρόποι με τους οποίους τα κόμματα του δημοκρατικού τόξου μπορούν να δημιουργήσουν τέτοια «υγειονομική ζώνη».

Πρώτον, μπορούν να αποκλείουν αυστηρά από υποψηφίους τους άτομα που χαρακτηρίζονται από αυταρχικές ή αντιδημοκρατικές τάσεις. Αυτό απαιτεί σθεναρή στάση απέναντι σε ενδεχόμενες τέτοιες υποψηφιότητες, έστω και αν κάποιος επίδοξος υποψήφιος «φέρει μαζί του» έναν όχι ευκαταφρόνητο αριθμό ψήφων.

Δεύτερον, τα κόμματα μπορούν να μη δέχονται ή να μην ανέχονται καν για μέλη τους άτομα με τέτοιες τάσεις. Το Συντηρητικό Κόμμα της Σουηδίας (AVF) είδε κατά τον Μεσοπόλεμο την οργάνωση νεολαίας του, τη Σουηδική Εθνικιστική Οργάνωση Νεολαίας, να διολισθαίνει σταδιακά σε αντιδημοκρατικές θέσεις και να υποστηρίζει ανοιχτά τον Χίτλερ, δημιουργώντας μάλιστα και ένστολες ομάδες δράσης που μιμούσαν εν πολλοίς τα γερμανικά Τάγματα Εφόδου (SA).²¹ Η αντίδραση του AVF ήταν άμεση: Αποκήρυξε το 1933 την οργάνωση της νεολαίας του και διέγραψε τα περίπου 25.000 μέλη της. Μπορεί αυτή η απόφαση να στοίχισε εκλογικά στο AVF (κυρίως στις δημοτικές εκλογές του 1934), αλλά έτσι οι αντιδημοκρατικές και φιλοναζιστικές δυνάμεις απομονώθηκαν πολιτικά.²²

Τρίτον, τα κόμματα του δημοκρατικού τόξου μπορούν να αποφεύγουν κάθε είδους συμμαχία και συνεργασία με κόμματα και υποψηφίους που έχουν εκδηλώσει αντιδημοκρατικές και αυταρχικές τάσεις. Όπως είδαμε αναφερόμενοι στην Ιταλία και τη Γερμανία του Μεσοπολέμου, ορισμένα συστημικά κόμματα μπαίνουν ενίοτε στον πειρασμό να συμμαχήσουν με ακροδεξιές πολιτικές δυνάμεις, είτε για εκλογικούς λόγους είτε με σκοπό τον σχηματισμό κυβέρνησης. Παρόμοιες συμμαχίες και συνεργασίες μπορεί, ωστόσο, μακροπρόθεσμα να έχουν μοιραίες συνέπειες. Κατά τον Linz, ορισμένες δημοκρατίες πεθαίνουν επειδή κάποιο μεγάλο κόμμα «προτιμά να συνεργαστεί με ακραίες δυνάμεις που ανήκουν στη δική του πλευρά του πολιτικού φάσματος παρά με συστημικά κόμματα τα οποία ανήκουν ενδεχομένως στην άλλη πλευρά, με βάση τουλάχιστον την παραδοσιακή πολιτική γεωγραφία».²³

Τέταρτον, τα κόμματα του δημοκρατικού τόξου μπορούν να επιδιώκουν και να απεργάζονται την απομόνωση των ακραίων πολιτικών δυνάμεων και όχι την αναγνώρισή τους ως πιθανών εταίρων. Αυτή η επιλογή επιβάλλει να αποφεύγονται πρωτοβουλίες όπως ήταν οι κοινές διαδηλώσεις με τους Ναζί στη Γερμανία των αρχών της δεκαετίας του 1930 ή τα λόγια συμπάθειας για τον Τσάβες του Καλδέρα, προέδρου της Βενεζουέλας, οι οποίες βοηθούν δυνάμεις ή άτομα που αποσκοπούν στην κατάλυση της δημοκρατίας να αποκτήσουν τη «νομιμοποίηση» που έχουν ανάγκη στο πλαίσιο του πολιτικού συστήματος.

Πέμπτον, στις περιπτώσεις εκείνες όπου οι εξτρεμιστές έχουν αρκετές πιθανότητες να κερδίσουν μια εκλογική αναμέτρηση, τα κόμματα του δημοκρατικού τόξου οφείλουν να τους αντιμετωπίζουν ενωμένα, σε κοινό μέτωπο. Κατά τον Linz και πάλι,

οφείλουν «να προτιμούν τη συνεργασία ακόμα και με δυνάμεις με τις οποίες έχουν σημαντικές ιδεολογικές διαφορές στο μέτρο που το άμεσα ζητούμενο είναι η επιβίωση του δημοκρατικού πολιτεύματος». ²⁴ Ακόμα και αν υπό φυσιολογικές συνθήκες μια τέτοια συμμαχία φαίνεται αδιανόπη (κάτι αντίστοιχο με το να υποστήριζε ο Έντουαρντ Κένεντι την υποψηφιότητα του Ρόναλντ Ρέιγκαν για την προεδρία ή το συνδικάτο των ανθρακωρύχων τη Μάργκαρετ Θάτσερ), ακόμα και αν θα γινόταν δεκτή με αμψυχανία ή και δυσφορία από τη βάση ενός κόμματος, οι πραγματικά υπεύθυνες πολιτικές ηγεσίες οφείλουν να θέτουν σε πρώτη μοίρα την προστασία και τη σωτηρία της δημοκρατίας, δίνοντας στους ψηφοφόρους να καταλάβουν ποιο είναι το μείζον διακύβευμα. Για τα πραγματικά υπεύθυνα κόμματα και τους πραγματικά δημοκρατικούς πολιτικούς δεν υπάρχει ουσιαστικά δίλημμα, στο μέτρο που απειλείται να περάσει η διακυβέρνηση της χώρας στα χέρια εξτρεμιστών, ικανών να θέσουν σε κίνδυνο ακόμα και την ίδια τη δημοκρατία.

Αν και ο πολύς κόσμος έχει υπόψη του τα όσα συνέβησαν κατά τον Μεσοπόλεμο κυρίως σε χώρες όπως η Ιταλία και η Γερμανία, υπήρξαν και ευρωπαϊκές χώρες που αντιμετώπισαν με επιτυχία την άνοδο του φασισμού κατά τη δεκαετία του 1930. Χαρακτηριστικά από αυτή την άποψη είναι τα παραδείγματα του Βελγίου και της Φινλανδίας. Και στις δύο αυτές σχετικά μικρές χώρες η δημοκρατία γνώρισε σημαντική κρίση και αμφισβήτηση, στοιχείο που ενίσχυσε, μεταξύ άλλων, τις κάθε είδους δυνάμεις της άκρας δεξιάς, ναζιστικές και άλλες. Ωστόσο, σε αντιδιαστολή με ό,τι συνέβη στην Ιταλία και τη Γερμανία,

στις χώρες αυτές οι πολιτικές ελίτ κατάφεραν να αντιμετωπίσουν με επιτυχία τους κινδύνους που απείλυσαν τη δημοκρατία.

Στις βουλευτικές εκλογές που έγιναν στο Βέλγιο το 1936, σε μια εποχή όπου ο φασισμός και ο εθνικοσοσιαλισμός έδειχναν να έχουν αρκετόν αέρα στα πανιά τους σε όλη την Ευρώπη, πήραν μέρος δύο ακροδεξιά κόμματα, οι Ρεξιστές και το Φλαμανδικό Εθνικιστικό Κόμμα (VNV), τα οποία και συγκέντρωσαν αθροιστικά σχεδόν το 20% των ψήφων. Το πολιτικό σύστημα της χώρας, πυλώνες του οποίου ήταν το κεντροδεξιό Χριστιανοκοινωνικό Κόμμα, το Σοσιαλιστικό Κόμμα και το Φιλελεύθερο Κόμμα, έδειχνε να απειλείται κυρίως από τον ηγέτη των Ρεξιστών, τον Λεόν Ντεγκρέλ, δημοσιογράφο, ο οποίος, μετά την κατάληψη της χώρας του από τους Γερμανούς το 1940, θα γινόταν στενός συνεργάτης των Ναζί. Ο Ντεγκρέλ, καθολικός και πρώην στέλεχος της δεξιάς πτέρυγας του Χριστιανοκοινωνικού Κόμματος, θα εξελισσόταν σταδιακά σε σφοδρό επικριτή της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας: θα κατηγορούσε την πολιτική ηγεσία της χώρας για διαφθορά, έχοντας μάλιστα την υποστήριξη, πολιτική αλλά και οικονομική, τόσο του Χίτλερ όσο και του Μουσολίνι.

Οι εκλογές του Μαΐου του 1936 θορύβησαν, όπως ήταν επόμενο, τα κόμματα του δημοκρατικού τόξου, τα οποία, φοβούμενα ενδεχόμενη επανάληψη στη χώρα τους όσων είχαν ήδη συμβεί στην Ιταλία και τη Γερμανία, συνειδητοποίησαν ότι έπρεπε να αντιδράσουν. Ειδικά το Χριστιανοκοινωνικό Κόμμα βρέθηκε σε δίλημμα: να σχηματίσει κυβέρνηση με τους παραδοσιακούς αντιπάλους του, το Σοσιαλιστικό Κόμμα και το Φιλελεύθερο Κόμμα, ή να συνεργαστεί με την άκρα δεξιά, επομένως και με τους Ρεξιστές του Ντεγκρέλ, με τους οποίους

υπήρχαν σημεία ιδεολογικής σύγκλισης αλλά και σημαντικές διαφορές ως προς τη στάση απέναντι στην κοινοβουλευτική δημοκρατία;

Η απάντηση που έδωσε η ηγεσία του Χριστιανοκοινωνικού Κόμματος σε αυτό το δίλημμα ήταν αποφασιστική: Κάθε συνεργασία με τους Ρεξιστές αποκλείστηκε και τα μέλη του κόμματος που ήταν υπέρ της συμμαχίας με τον Ντεγκρέλ διαγράφηκαν. Παράλληλα, αποκλείστηκε και το ενδεχόμενο συνεργασίας με τις άλλες δυνάμεις της άκρας δεξιάς.²⁵ Μάλιστα, σε ό,τι αφορά τους Ρεξιστές, η ηγεσία του Χριστιανοκοινωνικού Κόμματος επέλεξε να αναμετρηθεί μαζί τους στο «δικό τους γήπεδο», επαναπροσεγγίζοντας τους καθολικούς νέους που είχαν στραφεί σχετικά πρόσφατα προς τον Ντεγκρέλ και το κόμμα του. Έτσι, ήδη τον Δεκέμβριο του 1935 ίδρυσε το Μέτωπο Καθολικής Νεολαίας και φρόντισε ώστε να είναι υποψήφιοι του κόμματος στις εκλογές του επόμενου χρόνου στελέχη που είχαν αρχικά δει με συμπάθεια το κίνημα του ρεξισμού.²⁶

Το πρόβλημα τέθηκε με τον πιο επιτακτικό τρόπο για τους Χριστιανοκοινωνιστές, όταν μετά τις εκλογές του 1936 χρειάστηκε να σχηματιστεί νέα κυβέρνηση. Το Χριστιανοκοινωνικό Κόμμα αποφάσισε τότε να υποστηρίξει τον σχηματισμό κυβέρνησης συνασπισμού με επικεφαλής τον απερχόμενο πρωθυπουργό, τον καθολικό Βαν Ζέελαντ.²⁷ Δύο ήταν τότε οι πιθανές εκδοχές: Ή θα συμμαχούσαν και με τους Σοσιαλιστές, κατά το επίκαιρο τότε πρότυπο των λαϊκών μετώπων (κάτι που ο ίδιος ο Βαν Ζέελαντ και αρκετά στελέχη του κόμματος θα προτιμούσαν να αποφύγουν), ή θα συμμαχούσαν με τις δυνάμεις της άκρας δεξιάς, και επομένως θα σχημάτιζαν κυβέρνηση συνασπισμού με τους Ρεξιστές και το VNV. Η επιλογή δεν ήταν

εύκολη· αρκετοί ήταν εκείνοι που υποστήριζαν τη δεύτερη λύση, ενώ υπήρχαν και κάποιοι που είδαν ευνοϊκά τη λεγόμενη Πορεία προς τις Βρυξέλλες (κατά το πρότυπο της φασιστικής Πορείας προς τη Ρώμη) τον Οκτώβριο του 1936, όπως και την αντιπαράθεση μεταξύ Βαν Ζέελαντ και Ντεγκρέλ σε μια επαναληπτική εκλογή.²⁸ Ωστόσο, τα σχέδια αυτά κατέρρευσαν την άνοιξη του 1937, όταν ο Ντεγκρέλ ηττήθηκε κατά κράτος στις επαναληπτικές εκλογές, κυρίως λόγω της στάσης που τήρησαν οι βουλευτές του Χριστιανοκοινωνικού Κόμματος, οι οποίοι στήριξαν τον Βαν Ζέελαντ και τάχθηκαν υπέρ της κυβερνητικής συνεργασίας με το Σοσιαλιστικό Κόμμα και το Φιλελεύθερο Κόμμα. Σε αυτή την περίπτωση θα μπορούσε να πει κανείς ότι η ηγεσία και οι βουλευτές του Χριστιανοκοινωνικού Κόμματος λειτούργησαν ως «φρουροί της δημοκρατίας», ως όφειλαν.

Στην επιλογή αυτή και στην απόκρουση του κινδύνου που απειλούσε τη δημοκρατία βοήθησαν επίσης με τη στάση τους τόσο ο βασιλιάς Λεοπόλδος Γ΄ όσο και το Σοσιαλιστικό Κόμμα. Οι Σοσιαλιστές παρέμεναν και μετά τις εκλογές του 1936 το κόμμα με τις περισσότερες έδρες στο Κοινοβούλιο, και επομένως θα μπορούσαν να απαιτήσουν τη θέση του πρωθυπουργού για κάποιο στέλεχος τους. Ωστόσο, όταν έγινε φανερό ότι οι Σοσιαλιστές δεν θα μπορούσαν να εξασφαλίσουν την απαιτούμενη υποστήριξη των άλλων «συστημικών» κομμάτων για μια τέτοια λύση, αλλά και υπό τον φόβο νέων εκλογών, που πιθανόν να έδιναν την ευκαιρία στην άκρα δεξιά να αυξήσει περαιτέρω τη δύναμη και τις έδρες της, ο βασιλιάς συμφώνησε με τις ηγεσίες των δύο μεγαλύτερων κομμάτων, του Χριστιανοκοινωνικού και του Σοσιαλιστικού, να σχηματιστεί κυβέρνηση συνασπισμού με πρωθυπουργό τον Βαν Ζέελαντ, από την οποία

θα αποκλείονταν τα «αντισυστημικά» κόμματα.²⁹ Αν και οι Σοσιαλιστές δεν έτρεφαν ιδιαίτερη εκτίμηση για τον Χριστιανοκοινωνιστή Βαν Ζέελαντ, ωστόσο προέταξαν από το κομματικό τους συμφέρον την ανάγκη να προστατευτεί η κοινοβουλευτική δημοκρατία και αποφάσισαν υπέρ της κυβερνητικής συμμαχίας με τους Χριστιανοκοινωνιστές.

Κάτι αντίστοιχο συνέβη και στη Φινλανδία του Μεσοπολέμου, όπου το κίνημα Λάπουα έκανε δυναμικά την εμφάνισή του στην πολιτική σκηνή, το 1929, απειλώντας την εύθραυστη δημοκρατία της χώρας.³⁰ Το Λάπουα, έχοντας αρχικά κύριο στόχο τους Κομμουνιστές,³¹ έφτασε σταδιακά να απειλεί τους αριστερούς όλων των αποχρώσεων, ακόμα και εκείνες τις αστικές πολιτικές δυνάμεις τις οποίες θεωρούσε υπόλογες για τη συνεργασία τους με το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα. Αρχικά, στελέχη της κεντροδεξιάς Αγροτικής Ένωσης που κυβερνούσε φλερτάριζαν με το Λάπουα, θεωρώντας ότι εξυπηρετούσε τα σχέδιά τους για ουσιαστική απαγόρευση της λειτουργίας του Κομμουνιστικού Κόμματος.³² Το 1930 πρωθυπουργός ανέλαβε ο Περ Έβιντ Σβίνχουφβουντ, συντηρητικός πολιτικός που το Λάπουα τον θεωρούσε «δικό του άνθρωπο», ο οποίος και περιέλαβε δυο στελέχη του Λάπουα στην κυβέρνησή του.³³ Έναν χρόνο αργότερα ο Σβίνχουφβουντ έγινε πρόεδρος της Δημοκρατίας. Παράλληλα, το Λάπουα κλιμάκωνε τη δράση του.³⁴ με το Κομμουνιστικό Κόμμα να έχει τεθεί ήδη εκτός νόμου, κύριος στόχος του ήταν τώρα το μετριοπαθές Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα, στελέχη του οποίου δέχονταν επιθέσεις που έφταναν ακόμα και στην απαγωγή τους από ένοπλες ομάδες.³⁵ Το Λάπουα οργάνωσε επίσης πορεία 12.000 οπαδών του στο Ελσίνκι, κατά το πρότυπο της εν πολλοίς μυθοποιημέ-

νης φασιστικής Πορείας προς τη Ρώμη, ενώ το 1932 δεν διέτασε να υποστηρίξει πραξικόπημα που αποσκοπούσε στην αντικατάσταση της κυβέρνησης από «πατριωτικές» και «άφθαρτες» δυνάμεις.³⁶

Καθώς, ωστόσο, το Λάπουα γινόταν ολοένα και πιο εξτρεμιστικό, μη διστάζοντας να καταφεύγει ακόμα και στην ωμή βία, τα συντηρητικά πολιτικά κόμματα της χώρας άρχισαν να τηρούν πιο αποφασιστική στάση απέναντί του. Στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1930 ο κύριος όγκος της Αγροτικής Ένωσης, το φιλελεύθερο Κόμμα της Προόδου και μεγάλο τμήμα του κόμματος της σοουδικής μειονότητας συνέπραξαν με τους Σοσιαλδημοκράτες στο λεγόμενο Μέτωπο της Νομιμότητας, που έθετε ως βασικό του στόχο την υπεράσπιση της δημοκρατίας από την απειλή των εξτρεμιστών.³⁷ Ακόμα και ο συντηρητικός πρόεδρος Σβίνχουφβουντ είχε στραφεί ήδη από το 1932 εναντίον των παλιών του πολιτικών «φίλων», φτάνοντας μάλιστα στο σημείο να θέσει εκτός νόμου το Λάπουα.³⁸ Έτσι ο κίνδυνος να γίνει η Φινλανδία φασιστική είχε αποτραπεί, χάρη κυρίως στη σθεναρή στάση που τήρησαν απέναντι στο Λάπουα τα συστημικά κόμματα της χώρας.³⁹

Αλλά και σε πιο πρόσφατες περιόδους της ευρωπαϊκής ιστορίας συναντά κανείς περιπτώσεις όπου τα κόμματα του δημοκρατικού τόξου αποδείχθηκαν αποτελεσματικοί φρουροί της δημοκρατίας και των θεσμών της. Έτσι, σχετικά πρόσφατα, το 2016, το κεντροδεξιό Λαϊκό Κόμμα (ÖVP) στην Αυστρία κατάφερε να αποτρέψει τον υποψήφιο του ακροδεξιού Κόμματος της Ελευθερίας (FPÖ) από το να εκλεγεί πρόεδρος της χώρας. Η άκρα δεξιά έχει αρκετά μακρά παράδοση ισχυρής επιρροής στην αυστριακή πολιτική ζωή. Μάλιστα, στο μέτρο που τα δύο

μεγάλα κόμματα που εναλλάσσονται μεταπολεμικά στη διακυβέρνηση της χώρας, οι Χριστιανοδημοκράτες (ÖVP) και οι Σοσιαλδημοκράτες (SPÖ), βρίσκονταν σε πτωτική πορεία, το αυστριακό πολιτικό σύστημα ήταν επόμενο να δέχεται ισχυρές πιέσεις τόσο από την ακροδεξιά όσο και από άλλες δυνάμεις όπως οι Πράσινοι. Έτσι, στις προεδρικές εκλογές του 2016 βρέθηκαν αντιμέτωποι στον δεύτερο γύρο ο ηγέτης του FPÖ Νόρμπερτ Χόφερ και ο Αλεξάντερ βαν ντερ Μπέλεν, πρώην πρόεδρος των Πρασίνων.

Μπροστά στην πρωτόγνωρη αυτή κατάσταση, στελέχη των δύο παραδοσιακά ισχυρών κομμάτων, ανάμεσα στα οποία και αρκετά από τα πιο συντηρητικά μέλη της ηγεσίας του ÖVP, δήλωσαν ρητά ότι ήταν επιτακτική ανάγκη να πτηθεί ο Χόφερ, ο υποψήφιος του ακροδεξιού FPÖ, ο οποίος είχε βασίσει εν πολλοίς την καμπάνια του στην επίκληση του κινδύνου που αποτελούν οι μετανάστες, αλλά και στην ανάγκη να γίνει ο ρόλος του προέδρου της Δημοκρατίας πιο ενεργός στα πολιτικά πράγματα της χώρας. Αρκετά, λοιπόν, ηγετικά στελέχη του ÖVP έριξαν όλο το βάρος τους στην προσπάθεια να πτηθεί ο Χόφερ, έστω και αν αυτό σήμαινε να εκλεγεί πρόεδρος κάποιος κάθε άλλο παρά ιδεολογικά συγγενής τους, όπως ο Βαν ντερ Μπέλεν. Έτσι, ανάμεσα σε αυτούς που υποστήριξαν ανοιχτά τον Βαν ντερ Μπέλεν ήταν ο Ράινχολντ Μιτερλένερ, πρόεδρος του ÖVP, ο Αντρέας Κολ, υποψήφιος του κόμματος στον πρώτο γύρο, η υπουργός Ζοφί Καρμάσιν, καθώς και αρκετοί εκλεγμένοι με το ÖVP δήμαρχοι στην αυστριακή ύπαιθρο. Σε επιστολή του, ο πρώην πρόεδρος του κόμματος Έρχαρντ Μπούζεκ έγραφε ότι τάσσεται υπέρ του Βαν ντερ Μπέλεν «όχι βέβαια με ενθουσιασμό, αλλά κατόπιν ωρίμου σκέψεως», προσθέτοντας

μάλιστα ότι οδηγήθηκε σε αυτή την απόφαση γιατί δεν θα του άρεσε καθόλου να στέλνουν συγχαρητήρια στον νέο πρόεδρο «η Λεπέν, το Γιόμπικ, η Εναλλακτική για τη Γερμανία (AFD) και άλλοι ακροδεξιοί». ⁴⁰ Τελικά, ο Βαν ντερ Μπέλεν εξελέγη πρόεδρος με μόλις 300.000 ψήφους διαφορά.

Αυτή η στάση απαιτούσε πολιτικό θάρρος. Ο Stefan Schmuckenschlager, δήμαρχος μιας μικρής πόλης κοντά στη Βιέννη και στέλεχος του ÖVP, ο οποίος ψήφισε τον Βαν ντερ Μπέλεν στον δεύτερο γύρο, δήλωσε χαρακτηριστικά ότι, με αφορμή αυτή την επιλογή, «τσακώθηκαν ακόμα και μέλη της ίδιας οικογένειας», ⁴¹ καθώς ο δίδυμος αδελφός του, επίσης στέλεχος του ÖVP, ψήφισε τον Χόφερ.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η στάση που τήρησαν στελέχη όπως ο Stefan Schmuckenschlager έπαιξε καθοριστικό ρόλο. Με βάση τα exit polls, το 55% των οπαδών του ÖVP ψήφισε τον Βαν ντερ Μπέλεν· επίσης, το 48% από όσους ψήφισαν τον Βαν ντερ Μπέλεν δήλωσε ότι το έκανε για να μην εκλεγεί ο Χόφερ. Το εκλογικό σώμα στην Αυστρία χωρίζεται παραδοσιακά στους συντηρητικούς ψηφοφόρους της υπαίθρου και στους πιο προοδευτικούς των πόλεων, όπου και ψηφίζουν κυρίως τους Σοσιαλδημοκράτες και τους Πράσινους. Και όμως, στον δεύτερο γύρο των προεδρικών εκλογών του 2016 ήταν εντυπωσιακός ο αριθμός των ψήφων που πήρε ο Βαν ντερ Μπέλεν σε αγροτικές, παραδοσιακά συντηρητικές, περιοχές.

Με λίγα λόγια, το 2016 οι υπεύθυνοι ηγέτες του χριστιανοδημοκρατικού ÖVP αντιστάθηκαν στον «πειρασμό» να υποστηρίξουν ένα ακραιφνώς δεξιό κόμμα, με το οποίο έχουν αρκετά κοινά ιδεολογικά στοιχεία. Βέβαια, το εντυπωσιακό ποσοστό που συγκέντρωσε το FPÖ του Χόφερ στις βουλευτικές

εκλογές του 2017 (26%) του εξασφάλισε θέση σχεδόν ισότιμου εταίρου στην κυβέρνηση συνασπισμού με το ÖVP, δείχνοντας έτσι πως ο ρόλος του στην πολιτική ζωή της Αυστρίας θα είναι στο εξής κρίσιμος και πως τα διλήμματα για το ÖVP και τα στελέχη του δεν θα πάψουν να υφίστανται και να επανέρχονται.

Όσο για τις Ηνωμένες Πολιτείες, που θα μας απασχολήσουν στο επόμενο κεφάλαιο, υπήρξαν αρκετές περιπτώσεις κατά το παρελθόν όπου τα δύο συστημικά κόμματα, το Δημοκρατικό και το Ρεπουμπλικανικό, κατάφεραν να αντιμετωπίσουν με επιτυχία την πρόκληση που αποτελούσαν πρόσωπα (συχνά με διόλου ευκαταφρόνητη απήχηση) τα οποία κινούνταν στις παρυφές τους. Όλα αυτά, βέβαια, έως τις προεδρικές εκλογές του 2016.

“Οι στυγνές δικτατορίες, στρατιωτικές, φασιστικές ή κομμουνιστικές, είναι πλέον λίγες, τουλάχιστον σε μεγάλα τμήματα της ανθρωπότητας. Τα στρατιωτικά πραξικοπήματα και άλλες μορφές βίαιης κατάληψης της εξουσίας γίνονται όλο και πιο σπάνια. Οι δημοκρατίες εξακολουθούν ωστόσο να καταλύονται, να «πεθαίνουν», με άλλον όμως τρόπο. Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου δεν είναι τόσο οι στρατιωτικοί που πρωταγωνιστούν στην κατάλυση της δημοκρατίας όσο οι ίδιοι οι εκλεγμένοι ηγέτες. Αυτή είναι η περίπτωση όχι μόνο της Βενεζουέλας και του Τσάβες αλλά και χωρών όπως η Γεωργία, η Ουγγαρία, η Ρωσία, η Ουκρανία, η Πολωνία, η Τουρκία, το Περού, η Νικαράγουα, οι Φιλιππίνες, η Σρι Λάνκα. Η παρακμή, η «αποψίλωση» της δημοκρατίας αρχίζει στις μέρες μας από την κάλπη. »

απόσπασμα από την εισαγωγή του βιβλίου

Στην αφυπνιστική αυτή μελέτη, που γνώρισε τεράστια επιτυχία και προκάλεσε θύελλα συζητήσεων και δημοσιευμάτων τόσο στον διεθνή όσο και στον ελληνικό Τύπο, οι Steven Levitsky και Daniel Ziblatt, πολιτικοί επιστήμονες και καθηγητές στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ, απαριθμούν και αναλύουν τα χαρακτηριστικά σημάδια που εμφανίζονται κάθε φορά που μια δημοκρατία πνέει τα λοίσθια, ενώ κάνουν λόγο και για τα μέσα που μπορούν να αναστείλουν την ασθένεια του δημοκρατικού πολιτεύματος, επισημαίνοντας ότι οι δημοκρατίες θα επιβιώσουν μόνο αν αποφασίσουν να υπερασπιστούν τις αρχές και τα ιδεώδη τους.

«Αφύπνιση και προειδοποίηση: μια ξεκάθαρη εικόνα της πραγματικότητας πέρα από το χάος της καθημερινότητας».

Timothy Snyder, συγγραφέας

«Οφείλουμε ευγνωμοσύνη στους συγγραφείς αυτού του βιβλίου που μας προσέφεραν τη βαθιά τους κατανόηση για το κεντρικό πολιτικό ζήτημα της εποχής μας».

Francis Fukuyama, συγγραφέας

ISBN:978-618-03-1614-8

9 786180 316148

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 81614